

แนวความคิดในการวางผังวัดบรมพุทธาราม

ที่สัมพันธ์กับบริบทเมือง¹

The Planning Concept of Wat Borom Phuttharam in Urban Context

วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร

Wiroj Sheewasukthaworn

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาสารคาม, 44150, ประเทศไทย

Faculty of Architecture, Urban Design and Creative Arts, Mahasarakham University,

Mahasarakham, 44150, Thailand

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการศึกษาแนวความคิดในการวางผังวัดบรมพุทธารามที่สัมพันธ์กับบริบทเมืองในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านกายภาพ และปัจจัยทางด้านการเมือง ผลการศึกษาพบว่าวัดบรมพุทธารามมีการวางผังวัดที่แตกต่างจากแบบแผนดั้งเดิมที่มีมา วัดตั้งตามแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ขนานไปกับถนนและคลอง การวางผังวัดบรมพุทธารามมีการสร้างความสัมพันธ์กับสถานที่สำคัญในพระนคร เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ และพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ ที่ถือเป็นศูนย์กลางอำนาจในการบริหารอาณาจักร นอกจากนี้การสร้างวัดบรมพุทธารามยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและสมเด็จพระเพทราชา เช่น การยกที่ดินบริเวณนิวาสนสถานเดิมเพื่อสร้างวัด และการทำนุบำรุงพุทธศาสนาเอกเช่น พระจักรพรรดิราช

คำสำคัญ: แนวความคิดในการวางผัง, วัดบรมพุทธาราม, พระเพทราชา

Abstract

วัดบรมพุทธาราม ปัจจุบัน
ตั้งอยู่ในมหาวิทยาลัย
ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
ตำบลประตูชัย
อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

The paper presents the concept of Wat Borom Phuttharam's planning concerning the urban context, explores both in physical and political aspects. The results reveal that Wat Borom Phuttharam's layout is different from the traditional layout. Lying along the north-south axis, which is parallel to the street and canal, Wat Borom Phuttharam's layout was created in relation to essential places in the centre of Phra Nakhon Si Ayutthaya, such as Wat Phra Sri Sanphet and Phra Thinang Chakrawad Paichayon Mahaprasat. Besides, the construction of Wat Borom Phuttharam suggests the relationship between King Prasat Thong and King Phra Phetracha evidencing in donating their former estate before ascending the throne for building a monastery as well as in upholding Buddhism like the Chakravartin.

Keywords: Planning concept, Wat Borom Phuttharam, Phra Phetracha

ประวัติความเป็นมา

“วัดบรมพุทธาราม” หรือ “วัดกระเบื้องเคลือบ” (ภาพที่ 1) สมเด็จพระเพทราชา² โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2226-2229 เมื่อครั้งยังรับราชการกรมคชบาล ในบริเวณย่านป่าตองอันเป็นนิวาสสถานเดิมก่อนที่พระองค์จะขึ้นครองราชย์ ถือเป็นวัดที่สำคัญในสมัยนั้น ซึ่งได้มีการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงในเวลาต่อมา และยังเป็นที่พักพระราชของพระราชอาคันตุกะ ดังข้อความในพระราชพงศาวดารที่บันทึกไว้ว่า

แลปีขุนเบ็ญจศกแล่นั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระดำริห์ว่าที่บ้านหลวงตำบลป่าตองนั้น เป็นที่มงคลสิริราชฐานอันประเสริฐสมควรจะสร้างเป็นพระอาราม มีพระอุโบสถ วิหาร การเปรียญ พระเจดีย์ ฐานกำแพงแก้ว และกุฎีสงฆ์ ศาลา ตะพาน เว็จกุฎีพร้อม และทรงพระกรุณาให้หมื่นจันทราช่างเคลือบ ทำกระเบื้องเคลือบสีเหลืองมุงพระอุโบสถ วิหารทั้งปวง และการสร้างพระอารามนั้นสามปีเศษจึงสำเร็จในปีกาน อัฐศก แล้วพระราชทานนามบัญญัติพระอารามชื่อ วัดบรมพุทธาราม ตั้งเจ้าอธิการชื่อพระญาณสมโพธิราชาคณะคามวาสี ครองพระอาราม แล้วทรงพระกรุณาให้มีการฉลองและมีมหรสพสามวัน และทรงถวายไทยทานแก่พระสงฆ์เป็นอันมาก และพระราชทานเลขข้าพระไว้อุปฐาก พระอารามก็มาก แล้วถวายพระกัลปนาขึ้นแก่พระอารามตามธรรมเนียม³

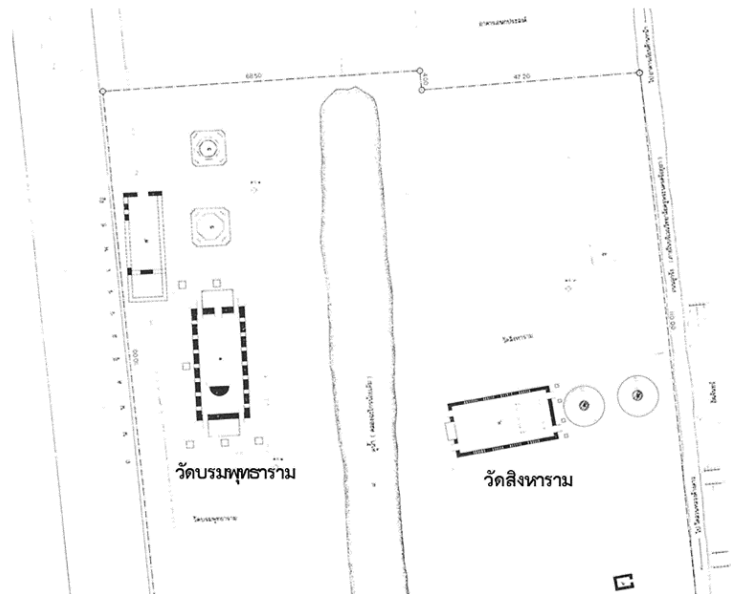
ภาพที่ 1 วัดบรมพุทธาราม
สร้างขึ้นในสมัยพระเพท
ราชา ระหว่าง พ.ศ. 2226-
2229 ในบริเวณย่านป่าตอง
อันเป็นนิวาสสถานเดิม
ของพระองค์ก่อนที่จะขึ้น
ครองราชย์

ข้อมูลพื้นที่วัดบรมพุทธาราม

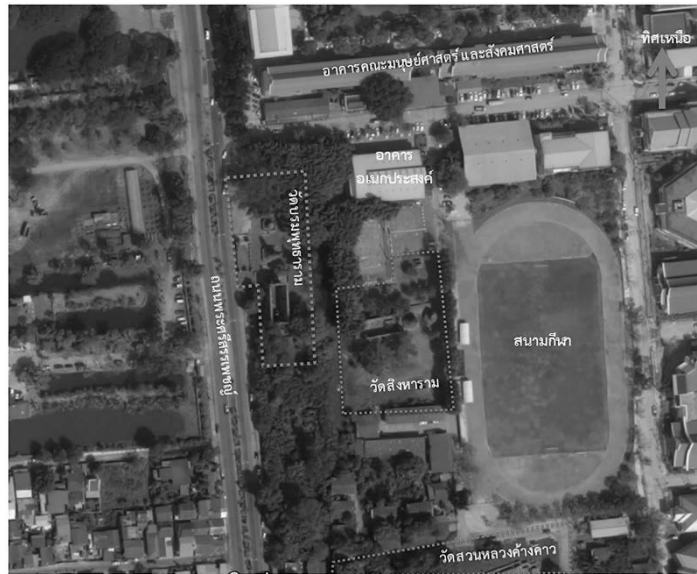
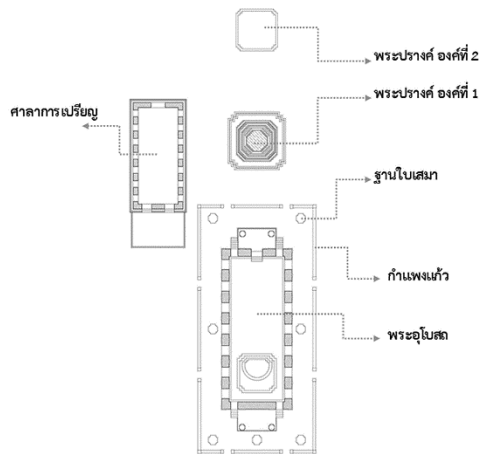
ภาพที่ 2 ขอบเขตวัดบรมพุทธาราม และวัดสิงหาราม ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ที่มา: “ประกาศกรมศิลปากร เรื่องกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 112 ตอนพิเศษ 22 ง (23 มิถุนายน 2538): 22-23, เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2538/E/022/22.PDF>

วัดบรมพุทธารามปัจจุบันตั้งอยู่ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา พิกัดทางภูมิศาสตร์ตั้งอยู่ที่ ระวัง 5137 IV ลำดับชุด L7017 พิมพ์ครั้งที่ 1-RTSD จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พิกัด 688866⁴ ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 60 ตอนที่ 39 วันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2486⁵ และได้รับการกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 112 ตอนพิเศษ 22 ง วันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2538 โดยกำหนดเขตพื้นที่ร่วมกับวัดสิงหาราม มีพื้นที่ประมาณ 8 ไร่ 28 ตารางวา⁶ (ภาพที่ 2)

การวางผังวัดบรมพุทธารามจะมีลักษณะที่แตกต่างจากการแบบแผนประเพณีในสมัยอยุธยาตอนต้นและตอนกลางที่หน้าวัดมักจะหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันออก แต่วัดบรมพุทธารามมีการวางผังหันหน้าวัดไปทางแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้แทน หลักฐานขององค์ประกอบของวัดที่ปรากฏในปัจจุบันจะประกอบไปด้วย (ภาพที่ 3) พระอุโบสถหันหน้าทางทิศเหนือขนานไปกับคลองฉะไกรน้อยที่ตั้งห่างอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ด้านหน้าพระอุโบสถทางทิศเหนือพบพระปรางค์ขนาดย่อม 2 องค์ตั้งเรียงกันตามแนวทิศเหนือ-ใต้⁷ ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นตำแหน่งที่ตั้งของอาคารศาลาการเปรียญ จากการลงสำรวจพื้นที่โดยรอบของวัดบรมพุทธารามในปัจจุบันพบว่า (ภาพที่ 4)

บนซ้าย: ภาพที่ 3

องค์ประกอบผังวัด

บรมพุทธาราม

บนขวา: ภาพที่ 4 ผังวัด

บรมพุทธาราม และสภาพ

พื้นที่โดยรอบ

ล่างซ้าย: ภาพที่ 5

วัดสวนหลวงคางคาว

ล่างขวา: ภาพที่ 6

วัดสังฆาราม

ด้านทิศเหนือ เป็นถนนภายในของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ซึ่งถนนนี้มีประตูทางออกที่เชื่อมไปสู่ถนนพระศรีสรรเพชญ์ ฝั่งตรงข้ามของถนนเส้นนี้เป็นที่ตั้งของอาคารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ตั้งของสะพานบ้านดินสอที่สร้างขึ้นเพื่อข้ามคลองฉะไกรน้อย ด้านทิศใต้ เป็นพื้นที่ว่างที่มีต้นไม้ขึ้นปกคลุม ถัดลงมาทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 200 เมตร เป็นที่ตั้งของวัดสวนหลวงคางคาว (ภาพที่ 5)

ด้านทิศตะวันออก ห่างจากพระอุโบสถประมาณ 20 เมตร เป็นแนวคลองฉะไกรน้อยที่เป็นแนวคลองโบราณ ตรงข้ามเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถวัดสังฆาราม (ภาพที่ 6) สนามเทนนิส และพื้นที่จอดรถ ด้านทิศตะวันตก ติดริมรั้วของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ด้านนอกรั้วเป็นแนวถนนพระศรีสรรเพชญ์ที่เป็นเส้นทางไปสู่พระราชวังโบราณ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานจากข้อมูลประเภทต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลหลักสำหรับการวิเคราะห์เปรียบเทียบ และสนับสนุนข้อสมมุติฐานของงานวิจัย ทั้งข้อมูลทางด้านเอกสาร เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศ ตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ที่สำคัญต่าง ๆ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงกายภาพจากการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ปัจจัยในด้านต่าง ๆ อธิบายประเด็นที่สำคัญ ข้อสรุปสุดท้ายที่ได้จากการศึกษาวิจัย การตอบคำถามงานวิจัยที่มาจากการประมวลผลของการศึกษาทั้งหมด รวมถึงข้อเสนอแนะที่จะส่งไปสู่งานวิจัยต่อไปในอนาคต

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของวัดบรมพุทธารามในระดับย่าน

นิวาสสถานเดิมของสมเด็จพระเพทราชานั้นตั้งอยู่ย่านป่าตอง ภายในกำแพงเมืองทางด้านทิศใต้ ห่างจากแนวกำแพงเมืองริมแม่น้ำเจ้าพระยาราว 500 เมตร ไม่ปรากฏหลักฐานขนาดพื้นที่หรือขอบเขตที่แน่ชัด จากข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่พบว่าแนวพื้นที่โดยรอบของวัดบรมพุทธารามเป็นที่ตั้งของย่านป่าตอง ถือเป็นย่านที่มีสวนกล้วย มีตลาดขายของสดตั้งแต่เช้าจนเย็น⁹ โดยรอบจะรายล้อมไปด้วยชุมชนต่าง ๆ จรดไปถึงปากคลองมะโกลน้อย ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นชุมชนย่านป่าดินสอ เป็นตลาดขายดินสอ ศิลาสีต่าง ๆ¹⁰ ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือจะเป็นตลาดบ้านสมุด เป็นตลาดที่มีร้านค้าของชำขายสมุดและกระดาดขาวดำ¹¹ ซึ่งพื้นที่โซนนี้จะพื้นที่ของที่พักอาศัย ที่ตั้งเป็นชุมชนและตลาดตั้งอยู่อีกหลายแห่ง เช่น ย่านป่าพัด ย่านผ้าลาย ย่านเชิงมะโกล ย่านบ้านท่ากายีที่เป็นย่านชุมชนมุสลิมที่ตั้งมาตั้งแต่ในสมัยสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งชุมชนโดยรอบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความคับคั่งของพื้นที่นี้ได้เป็นอย่างดี (ภาพที่ 7)

ย่านป่าตองในอดีตถือเป็นชุมชนของชาวพุทธกลุ่มใหญ่ มีการสร้างวัดตั้งเรียงรายติดกันหลายวัด¹² เช่น วัดศาลเจ้าโรง วัดป่าจาน วัดป่าฝ้าย วัดโคกยายมี วัดโคกยายมา วัดปราสาท วัดหีบ จากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่ามีการตั้งอยู่ใกล้เคียงอีก 2 วัด คือ วัดสิงหารามและวัดสวนหลวงคางคาว สันนิษฐานว่าวัดทั้งสองเป็นวัดที่ใช้ประกอบกิจกรรมของผู้คนในชุมชนโดยรอบพื้นที่นี้ และคงสร้างขึ้นก่อนสถาปนาวัดบรมพุทธาราม ภายหลังเมื่อมีการสร้างวัด

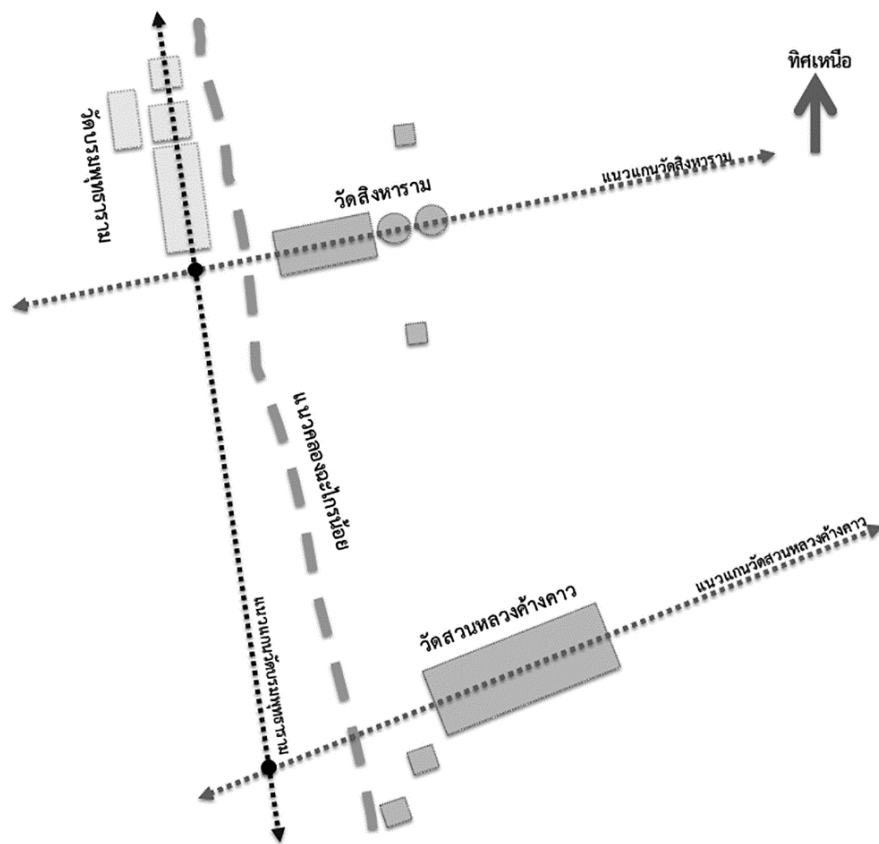
ภาพที่ 7 ตำแหน่งชุมชน
โดยรอบย่านป่าตอง ในสมัย
พระเพทราชา

บรมพุทธารามขึ้นใน พ.ศ. 2226 วัดทั้งสองน่าจะได้รับการบูรณะในครั้งนั้น ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะวัดสวนหลวงคางคาวที่สันนิษฐานว่าเป็นส่วนหนึ่งของ นิवासสถานของสมเด็จพระเพทราชาเช่นกัน¹³

เมื่อพิจารณาแนวแกนผังจากภาพถ่ายทางอากาศพบว่า วัดสิงหาราม หน้าวัดจะหันหน้าเข้าสู่คลองฉะไกรน้อยทางด้านทิศตะวันตก และมีเจดีย์ทรง ระฆังกลมสององค์ตั้งเรียงกันเป็นประธานของวัด ส่วนวัดสวนหลวงคางคาวนั้น จะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่พบเจดีย์ประธานของวัด พบเพียง

ภาพที่ 8 การวิเคราะห์
ความสัมพันธ์ของแนวแกน
ระหว่างวัดบรมพุทธาราม
กับวัดที่ใกล้เคียง

พระปรางค์รายขนาดเล็กตั้งอยู่จำนวน 2 องค์ จากการวิเคราะห์แนวแกนของ
ทั้ง 3 วัด พบว่าแนวแกนของแต่ละวัดไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในด้านการ
ออกแบบแผนผังเลย (ภาพที่ 8)

การวิเคราะห์แนวแกนหลักที่สำคัญของเมืองพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่สำคัญภายในเกาะเมืองพระนครศรี-
อยุธยาพบว่า ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณทางด้านทิศเหนือของเมือง ซึ่งบริเวณ
ดังกล่าวถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญของพระนคร ถือเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร
ที่จะประกอบไปด้วย หมู่มหาปราสาทราชมนเฑียรภายในพระราชวังหลวง
กลุ่มวัดสำคัญที่สถาปนาโดยพระมหากษัตริย์ รวมถึงทุ่งพระเมรุสถานที่ประกอบ
พิธีกรรมทางโบราณราชประเพณี

จากการวิเคราะห์แนวแกนที่สำคัญประจำเมืองในอดีตของพระนคร-
ศรีอยุธยา จะพบว่ามี 3 แนวแกนที่สำคัญ ดังนี้ (ภาพที่ 9)

แนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก แนวที่ 1

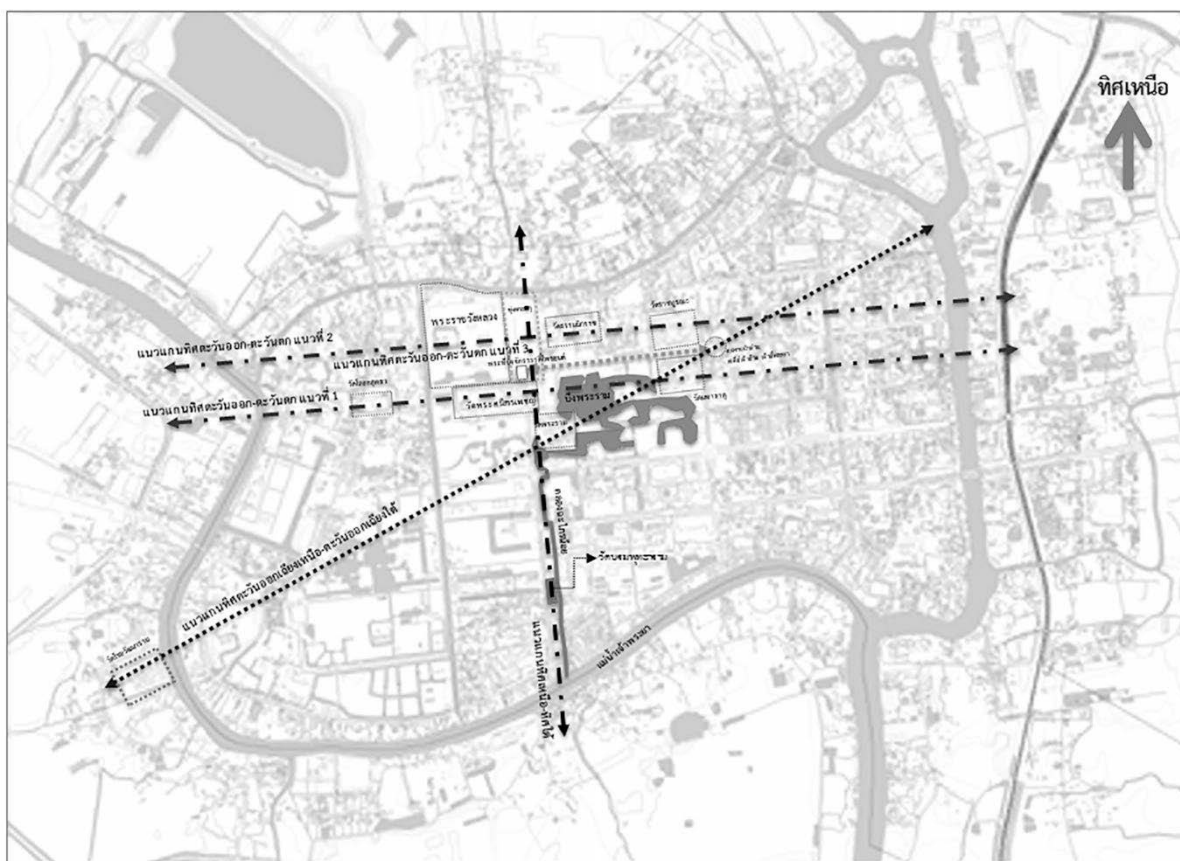
แนวแกนวัดมหาธาตุ-วัดพระศรีสรรเพชญ์ แนวแกนนี้จะเริ่มตั้งแต่วัดมหาธาตุที่ถือเป็นวัดหลักที่สำคัญของพระนคร สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ราว พ.ศ. 1917¹⁴ ถือเป็นศูนย์กลางหลักของพระนคร เป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ แนวแกนตัดผ่านบึงพระราม ไปสู่วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดสำคัญประจำพระราชวังหลวง ที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ราว พ.ศ. 1991¹⁵ ส่วนปลายของแนวแกนแนวที่ 1 นี้จะสิ้นสุดที่วัดโลกยสุธาที่ถือเป็นวัดสำคัญที่ตั้งบริเวณคลองฉะไกรใหญ่

แนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก แนวที่ 2

แนวแกนวัดราชบูรณะ-วัดธรรมิกราช-พระราชวังหลวง เป็นแนวแกนที่เริ่มตั้งแต่วัดราชบูรณะที่สร้างขึ้นโดยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) เพื่ออุทิศแด่สมเด็จพระนครินทราธิราช พระราชบิดาใน พ.ศ. 1967¹⁶ ตัดผ่านวัดธรรมิกราชซึ่งเป็นวัดขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของพระราชวังหลวง ส่วนปลายของแนวแกนแนวที่ 2 นี้จะสิ้นสุดที่พระราชวังหลวงบริเวณที่พระที่นั่งมิ่งคลาภิเษก ที่ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองใน พ.ศ. 2186 ได้มีการสร้างพระที่นั่งวิหารสมเด็จบนฐานเดิมของพระที่นั่งมิ่งคลาภิเษก¹⁷ ที่เป็นพระที่นั่งที่สำคัญองค์หนึ่งภายในพระราชวังหลวง

แนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก แนวที่ 3

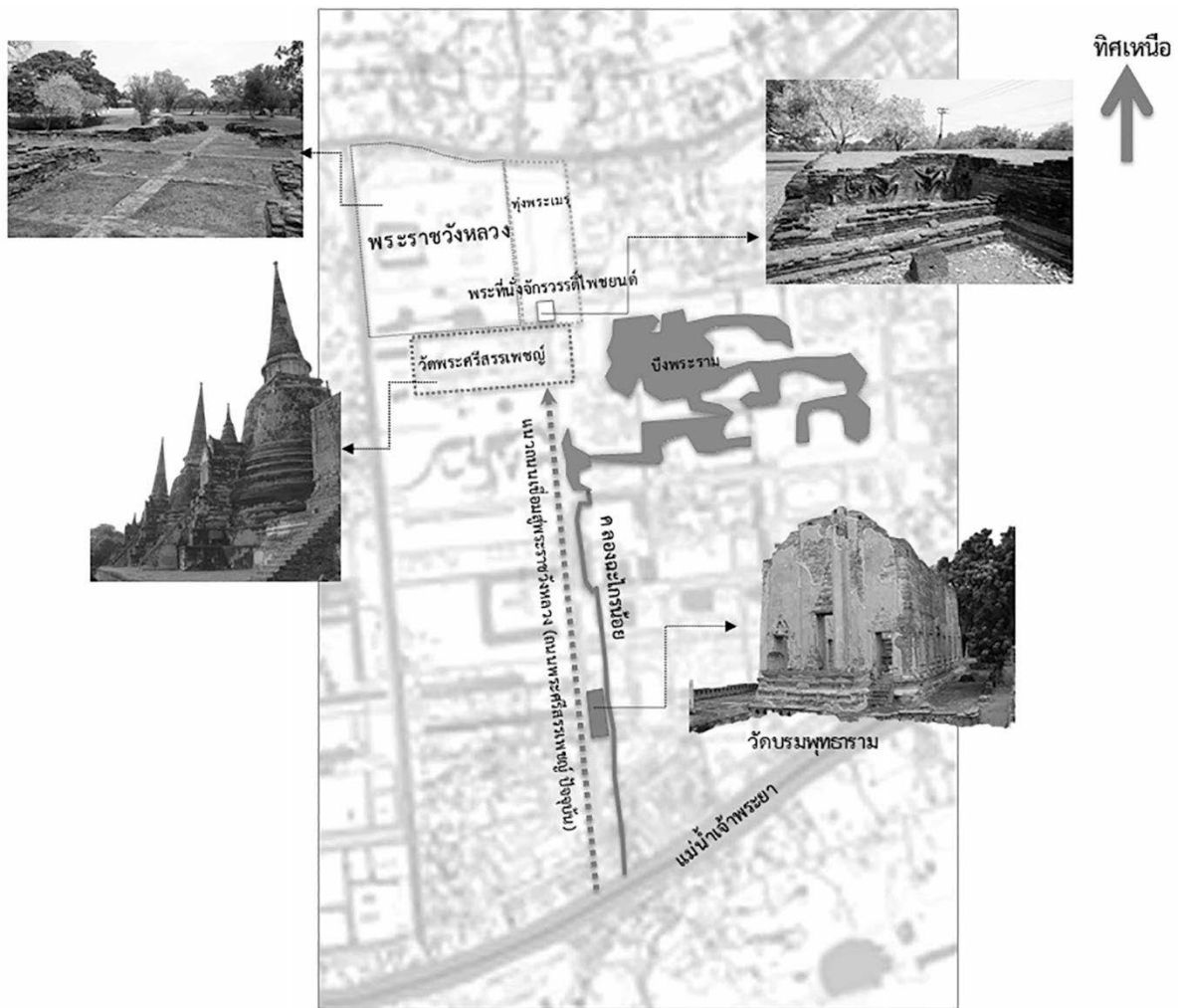
แนวแกนสะพานป่าถ่าน-พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ (ถูกกำหนดขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ราว พ.ศ. 2173) จากการวิเคราะห์ตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่สำคัญที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทำให้ทราบว่า การวางแผนผังของวัดไชยวัฒนารามใน พ.ศ. 2173 มีความพยายามที่จะวางตำแหน่งของวัดให้มีความสัมพันธ์กับสถานที่สำคัญภายในเมือง เนื่องจากวัดไชยวัฒนารามสร้างขึ้นในพื้นที่นิวาสสถานเดิมของพระราชมารดาของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ตั้งนอกเมืองริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งไม่มีความเชื่อมโยงกับแนวแกนหลักที่สำคัญของเมืองในอดีตเลย แต่ช่างผู้ออกแบบอาคารที่สำคัญภายในวัดไชยวัฒนารามจะออกแบบให้ตัวอาคารหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่ตัวเมือง หากลากเส้นแนวแกนจากวัดไชยวัฒนารามเข้าไปสู่พื้นที่ภายในเมืองจะพบว่า เส้นแนวแกนดังกล่าวจะผ่านสถานที่สำคัญของเมืองที่สร้างขึ้นในสมัยก่อนหน้านี้ เช่น วัดพระราม วัดหลักของการสถาปนา

ภาพที่ 9 แนวแกนหลัก
ที่สัมพันธ์กับผังเมือง
พระนครศรีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาในช่วงแรก สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาเมศวรใน พ.ศ. 1912¹⁸ ที่เชื่อกันว่าเป็นสถานที่ใช้ถวายพระเพลิงสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 นอกจากนี้ แนวแกนยังตัดผ่านบึงพระรามอันเป็นตำแหน่งของหนองโสน ที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 โปรดให้ตั้งเมืองขึ้น และวัดมหาธาตุ ศูนย์กลางทางศาสนาที่สำคัญของเมืองในสมัยอยุธยาตอนต้น และไปสิ้นสุดที่สะพานป่าถ่าน

ในส่วนแนวแกนภายในเมืองภายหลังจากการสร้างพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ขึ้นใน พ.ศ. 2175 สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระที่นั่งหลังนี้สร้างขึ้นเพื่อใช้ประทับทอดพระเนตรขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค แนวแกนนี้จะเริ่มต้นจากพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ไปสิ้นสุดที่สะพานป่าถ่าน เป็นแนวแกนด้านทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกของพระนครแห่งใหม่ แนวแกนจะพุ่งตรงจากพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ไปสู่สะพานป่าถ่าน โดยมีวัดราชบูรณะและวัดมหาธาตุขนาบอยู่ระหว่างแนวแกน ลักษณะดังกล่าวมีรูปแบบใกล้เคียงกับการวางผังของลานพลับพลาหรือลานช้างที่เมืองพระนครหลวง¹⁹ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับถนนที่ผ่านไปสู่ประตูเมืองทางด้านทิศตะวันออกหรือประตูชัย จะมีปราสาท

ภาพที่ 10 การวิเคราะห์
ความสัมพันธ์แนวแกนของ
วัดบรมพุทธาราม

ข้อปรีดตั้งเรียงรายทั้งสองฝั่งของแนวแกนนี้ เมื่อพิจารณารวมกับแนวแกนของ
วัดไชยวัฒนารามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นกับแนวแกนพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์
ทั้งสองแนวแกนจะมีจุดบรรจบที่สะพานป่าถ่านพอดี พื้นที่นี้จึงเป็นจุดที่สำคัญ
แห่งหนึ่งของพระนครในสมัยนั้น

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของวัดบรมพุทธารามในระดับเมือง

หลักฐานของวัดบรมพุทธารามที่ปรากฏในปัจจุบัน ตัวอาคารจะวางตามแนว
แกนทิศเหนือ-ทิศใต้ ขนานไปกับคลองฉะไกรน้อยที่ตั้งห่างอยู่ทางด้านทิศ
ตะวันออก ทางด้านทิศตะวันตกจะขนานไปกับแนวถนนหลวงที่เชื่อมเข้าสู่
พระราชวังหลวง (ภาพที่ 10)

การปรับเปลี่ยนแบบแผนในการวางผังวัดบรมพุทธารามอาจเกิดจากสาเหตุในหลายปัจจัย เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศ ตำแหน่งที่ตั้งของวัดบรมพุทธารามนั้นจะแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับแนวแกนของผังเมืองของกรุงศรีอยุธยา ที่แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงความสำคัญของวัดบรมพุทธารามให้เข้ากับสิ่งก่อสร้างเดิมที่มีมาก่อนรัชสมัยของพระองค์ โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

สาเหตุที่สมเด็จพระเพทราชาให้ความสำคัญกับสิ่งก่อสร้างในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หากพิจารณาข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะพบความสัมพันธ์ในด้านการเมืองการปกครองระหว่างสมเด็จพระเจ้าปราสาททองกับสมเด็จพระเพทราชาว่ามีความใกล้เคียงกันหลายประการ เช่น

1. พระองค์ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ทั้งคู่ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ปราสาททอง สมเด็จพระเพทราชาเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวง
2. พระองค์ทรงเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนักก่อนปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองแต่เดิมดำรงตำแหน่งอัครเสนาบดีกลาโหมในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถึงสมัยสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ สมเด็จพระเพทราชาแต่เดิมดำรงตำแหน่งเจ้ากรมศบบาลในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ถือเป็นขุนนางที่มีอำนาจและมีกำลังคนอยู่ในการปกครองเป็นจำนวนมาก
3. สภาพสังคมในช่วงเวลาทั้งสองสมัยมีลักษณะที่ใกล้เคียงกันคือ มีปัญหาทางการเมืองเนื่องจากเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านทางอำนาจของกษัตริย์ในราชวงศ์เดิม มีการแยกกลุ่มการเมืองออกเป็นหลายกลุ่ม จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปจัดการเพื่อให้บ้านเมืองสงบภายหลังจากการปราบดาภิเษก
4. ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาหลักของอาณาจักร พบว่ามีการสร้างวัดขึ้นใหม่และทำนุบำรุงซ่อมแซมบูรณะวัดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ที่แสดงออกถึงความเป็น “พระจักรพรรดิราช” ของทั้งสองพระองค์ได้อย่างชัดเจน ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสร้างวัดไชยวัฒนาราม มีการบูรณะวัดต่าง ๆ มากมาย รวมถึงส่งสมณทูตไปยังเกาะลังกาเพื่อช่วยลังกาในการฟื้นฟูพุทธศาสนา ในขณะที่สมัยสมเด็จพระเพทราชามีมิชชันนารีจากตะวันตกเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์เป็นจำนวนมาก ถือเป็นภัยคุกคามจากต่างแดนที่จะเปลี่ยนแปลงความศรัทธาของชาวพุทธ การเสริมสร้างและทำนุบำรุงพุทธศาสนาจึงเป็นภารกิจที่สำคัญเพื่อให้ชาวพุทธ

หันกลับมาศรัทธาในพุทธศาสนาดังเดิม มีการสร้างวัดบรมพุทธาราม บุรณะ วัดพญาแมน ซึ่งการสร้างวัดที่ยิ่งใหญ่สวยงามจะถือเป็นการเสริมสร้างอำนาจ บารมีทางการเมืองและทางศาสนาเพื่อจะให้เทียบกับบุรพมหากษัตริย์ในอดีต

จากสาเหตุดังกล่าวจึงมีความเป็นไปได้ว่าการสร้างวัดบรมพุทธารามอาจ ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากการสร้างวัดไชยวัฒนารามของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองใน พ.ศ. 2226-2229 ซึ่งเป็นช่วงที่ดำเนินการสร้างวัดบรมพุทธาราม เป็นช่วงคาบเกี่ยวระหว่างการเปลี่ยนแปลงกลุ่มอำนาจทางการเมือง การสร้าง ในครั้งนี้จึงไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและเสริม สร้างความเข้มแข็งของพุทธศาสนาให้แก่สังคมเพียงอย่างเดียว การแข่งขันกับ การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของมิชชันนารีชาวตะวันตกที่เริ่มเข้ามามีบทบาทใน สังคมอยุธยามากขึ้นจึงเป็นอีกหนึ่งสาเหตุสำคัญ ซึ่งการฟื้นฟูพุทธศาสนาให้มีความ รุ่งเรืองถือเป็นการสะสมบารมีของสมเด็จพระเพทราชาไปในตัว ทั้งใน ฐานะผู้มีอำนาจในการปกครองและฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

แม้ว่าวัดบรมพุทธารามจะมีขนาดที่ไม่ใหญ่โตนักเมื่อเทียบกับวัด สำคัญในกรุงศรีอยุธยา แต่ด้วยการก่อสร้างอันวิจิตรบรรจง การประดับประดา ลวดลายปูนปั้นที่อ่อนช้อยสวยงาม การใช้วัสดุก่อสร้างที่ทันสมัย ทำให้เกิด รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่งดงาม สามารถสะท้อนแนวความคิดที่เชื่อมโยง ความพยายามที่จะสร้างความเป็นพระจักรพรรดิราชของสมเด็จพระเพทราชา ได้อย่างชัดเจน มีการนำพระปรางค์มาสร้างเป็นองค์ประกอบของวัดเหมือน ที่วัดไชยวัฒนาราม (ภาพที่ 11) แต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพระปรางค์ให้มี ขนาดย่อมกว่าเพื่อความสะดวกในการก่อสร้างและการเก็บรายละเอียด (ภาพที่ 12) รวมถึงมีการนำกระเบื้องเคลือบสีเหลืองมาลงหลังคาพระอุโบสถ สร้างความสวยงามให้แก่ตัวอาคาร ซึ่งกระเบื้องเคลือบที่นำมาลงถือเป็นเรื่อง แปลกตาจากวัดอื่นที่สร้างขึ้นก่อนหน้านี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพทรงแสดงความเห็นเกี่ยวกับกระเบื้องเคลือบนี้ไว้ว่า กระเบื้อง เคลือบนี้ถือเป็นของที่มีราคาแพง น่าจะสั่งเข้ามาจากประเทศจีน การนำไปลง อาคารต่าง ๆ ก็ยังไม่ได้แพร่หลายจึงถือว่าเป็นของแปลก จนราษฎรนำมาใช้ เรียกชื่อวัด และช่างที่ทำกระเบื้องนั้นอาจจะเป็นช่างคนเดียวกับที่ทำหลังคา ให้กับพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาทในพระนารายณ์ราชนิเวศน์และ วิหารหลวงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์และ อยู่มาจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา²⁰

ภาพที่ 11 พระปรางค์ที่
วัดไชยวัฒนาราม

ภาพที่ 12 พระปรางค์ที่
วัดบรมพุทธาราม

สมเด็จพระเพทราชาทรงมีเจตนาที่จะถวายเป็นที่นิवासสถานเดิมของพระองค์เพื่อที่จะสร้างวัดขึ้นใหม่ แทนที่จะไปสร้างวัดในพื้นที่อื่นที่มีขนาดพื้นที่ที่กว้างขวางกว่า เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในอดีตที่นิยมถวายเป็นที่ดินบริเวณนิवासสถานเดิมเพื่อสถาปนาวัด เช่น ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ย้ายพระราชวังหลวงขึ้นทางทิศเหนือและสร้างวัดพระศรีสรรเพชญ์ขึ้นในพื้นที่พระราชวังหลวงเดิม พระเพทราชาโปรดให้สร้างวัดวังไชยในพื้นที่นิवासสถานเดิมก่อนขึ้นเถลิงราชสมบัติเป็นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และสมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดให้สร้างวัดไชยวัฒนาราม

ภาพที่ 13 คลองฉะไกรน้อย

ภาพที่ 14 แนวแกนที่มุ่ง
ไปสู่พระที่นั่งจักรวรรดิ
ไพชยนต์

ภายหลังปราบดาภิเษกขึ้นบริเวณพื้นที่นิวาสสถานของพระราชมารดา การถวายเป็นพื้นที่เพื่อสถาปนาวัดประจำพระองค์จึงถือเป็นแบบแผนหนึ่งที่กระทำกันสืบมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง อันเป็นการแสดงถึงสัญลักษณ์อำนาจทางการเมืองของผู้สร้าง

แม้ว่าตำแหน่งนิวาสสถานเดิมของพระองค์จะไม่ได้อยู่กลางเมืองและมีพื้นที่ในการสร้างวัดไม่กว้างขวางมากนัก เนื่องจากด้านทิศเหนือที่ใกล้กับคลองฉะไกรน้อย (ภาพที่ 13) รวมถึงพื้นที่โดยรอบเป็นชุมชนต่าง ๆ การจะ

สร้างวัดที่มีขนาดใหญ่โตจึงเป็นเรื่องยาก²¹ แต่สมเด็จพระเพทราชาก็ทรงเลือกตำแหน่งพื้นที่นิวาสสถานเดิมในการสร้างวัดเพื่อสืบสานแบบแผนประเพณี ข้างต้น

แม้ว่าตำแหน่งที่ตั้งอาจจะเป็นหนึ่งในปัจจัยที่มีผลต่อการวางผังอาคาร ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนการวางแผนผังของวัดมาใช้แนวแกนรองทิศเหนือ-ทิศใต้ แทน การวางผังดังกล่าวอาจจะแผ่ขยายทางการเมืองเข้าไปกับการออกแบบ บางประการด้วย แผนผังของวัดยังคงให้ความสำคัญกับวัดหลักที่สำคัญในกรุงศรีอยุธยา โดยจะหันหน้าวัดไปสู่ทิศเหนืออันเป็นที่ตั้งของพระราชวังหลวง แทนที่จะหันไปสู่ทิศใต้ซึ่งเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้แนวแกนของวัดบรมพุทธารามยังผ่านไปสู่วัดพระศรีสรรเพชญ์ที่ถือเป็นวัดสำคัญในพระราชวังหลวง และตรงกับแกนของพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์และทุ่งพระเมรุพุดิต (ภาพที่ 14) ซึ่งพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์นี้ถือเป็นอาคารที่สำคัญที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

สันนิษฐานได้ว่าการหันหน้าอาคารและการเลือกแนวแกนของวัดบรมพุทธารามไม่น่าจะเกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่อาจเกิดขึ้นจากการสะท้อนความพยายามที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของพระองค์ในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมไปสู่พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท เนื่องจากมหาปราสาทแห่งนี้เปรียบเสมือนตัวแทนหรือสัญลักษณ์แห่งอำนาจทางการเมือง การปกครองทางทหารที่สำคัญของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่ทรงสถาปนาขึ้นภายหลังการปราบดาภิเษกเพื่อส่งผลสู่ความชอบธรรมในสร้างฐานอำนาจ การปกครองราชอาณาจักรของพระองค์ในขณะนั้น

สรุปแนวความคิดในการออกแบบแผนผังวัดบรมพุทธาราม

การวิเคราะห์แนวความคิดในการออกแบบแผนผังวัดบรมพุทธารามที่สัมพันธ์กับบริบทโดยรอบ (ภาพที่ 15) ทำให้สามารถสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ว่า

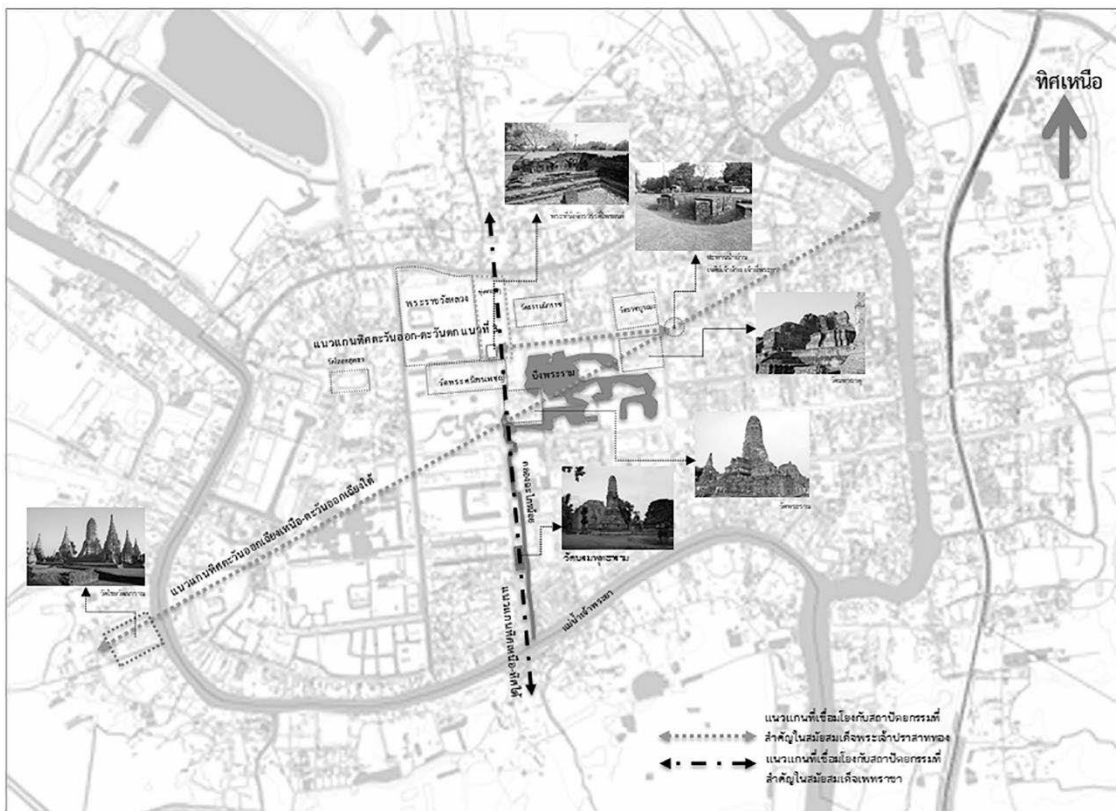
1. การสร้างวัดบรมพุทธารามแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระเจ้าปราสาททองกับสมเด็จพระเพทราชาในฐานะปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ ที่เกิดจากเหตุการณ์ปราบดาภิเษกเปลี่ยนสถานะจากขุนนางมาสู่กษัตริย์เหมือนกัน รวมทั้งการยกที่ดินบริเวณนิวาสสถานเดิมเพื่อสร้างวัดในช่วงต้นรัชกาล อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ส่งเสริมฟื้นฟูและทำนุบำรุงพุทธศาสนาเอกเช่นพระจักรพรรดิราช

2. ตำแหน่งที่ตั้งของวัดที่รายล้อมไปด้วยชุมชนต่าง ๆ ประกอบกับพื้นที่ภายในพระนครที่มีจำกัด พื้นที่วัดตั้งขนานกับคลองฉะไกรน้อยและถนนที่เชื่อมสู่พระราชวังหลวง ปัจจุบันมีระยะห่างกันเพียง 45 เมตรเท่านั้น จึงทำให้การออกแบบแผนผังของวัดบรมพุทธารามต้องปรับเปลี่ยนจากแบบแผนเดิมปรับเปลี่ยนไปเป็นแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ ที่เป็นแนวแกนรองของเมืองแทนที่จะเป็นแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ทำให้ขาดความสัมพันธ์ในด้านการวางผังกับวัดสังหารามและวัดสวนหลวงคางควาที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง

3. ตำแหน่งของแนวแกนและการหันหน้าของอาคารหลักมีความเชื่อมโยงกับตำแหน่งที่ตั้งของพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ที่ถือเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครองของกรุงศรีอยุธยา

4. แนวความคิดด้านการออกแบบแผนผังในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมมีการนำพระอุโบสถมาใช้เป็นประธานของวัดแทนพระปรางค์หรือเจดีย์ พระอุโบสถเพิ่มหน้าที่จากที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการทำสังฆกรรมกลับกลายมาเป็นศูนย์กลางของวัด รวมถึงมีการนำพระปรางค์ทรงฝักข้าวโพดแทนพระปรางค์ทรงงาเนียมที่เป็นแบบแผนเดิมที่ทำสืบทอดเนื่องมา ถือเป็นการ

ภาพที่ 15 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแนวแกนหลักของเมืองในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองกับแนวแกนของวัดบรมพุทธาราม

คลี่คลายรูปแบบของพุทธปรางค์ในสมัยอยุธยาได้อย่างชัดเจน ตำแหน่งที่ตั้งของพระปรางค์ แม้ว่าที่วัดบรมพุทธารามจะยังคงตั้งอยู่ในแนวแกนหลักของวัด แต่ก็ไม่ได้ต้องอยู่ด้านหลังพระอุโบสถเหมือนดังแบบแผนเดิมที่มีมา ซึ่งต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลายตำแหน่งของพระปรางค์ขนาดเล็กนั้นก็ถูกปรับเปลี่ยนไป เป็นเพียงพระปรางค์รายที่ใช้เป็นเพียงองค์ประกอบภายในวัดเท่านั้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้รูปแบบการนำเสนอแบบพรรณนา โดยใช้ข้อมูลต่าง ๆ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ แผนที่ทางกายภาพ และข้อมูลภาคสนามเพื่อมาวิเคราะห์หาคำตอบถึงแนวความคิดและความสำคัญของการออกแบบแผนผังของวัดบรมพุทธาราม จากศึกษาพบว่าสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระเพทราชาถือเป็นจุดเริ่มที่มีความสำคัญที่ส่งผลเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการวางแผนผังวัด คติความเชื่อต่าง ๆ รวมถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากแบบแผนเดิมที่เคยสร้างต่อเนื่องกันมา ที่จะส่งอิทธิพลไปสู่สถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นต่อไป

แต่อย่างไรก็ตามองค์ความรู้ของการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมในสมัยนี้ยังขาดความชัดเจนในด้านการศึกษาและการวิเคราะห์ที่ลงไปในเชิงลึกของตัวสถาปัตยกรรมที่ปรากฏ ทั้งในด้านคติความเชื่อ การใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ มาประดับตกแต่งอาคาร หรือแม้แต่การปรับเปลี่ยนรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มาสร้างให้มีความเหมาะสมต่อสถานการณ์ในช่วงเวลานั้น การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นเพียงข้อมูลหนึ่งที่ผู้วิจัยต้องการให้เห็นจินตภาพของการวางแผนผังที่สัมพันธ์กับบริบทโดยรอบเท่านั้น ซึ่งการค้นคว้าข้อมูลในช่วงเวลาหนึ่งจึงหาข้อสรุปในเชิงวิชาการแต่อย่างใด หากในช่วงเวลาหนึ่งในอนาคตได้ปรากฏหลักฐานขึ้นใหม่

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมอยุธยา สมัยพระเพทราชา กรณีศึกษาวัดบรมพุทธาราม จ.พระนครศรีอยุธยา ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปีงบประมาณ 2562.

² สมเด็จพระเพทราชา กษัตริย์ลำดับที่ 28 ที่ปกครองพระนครศรีอยุธยา ทรงครองราชย์ พ.ศ. 2231-2246.

³ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาคที่ 1 แต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 4 จุลศักราช 712 ถึง 963, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2465), 554-555.

⁴ กรมศิลปากร, ทะเบียนโบราณสถานในเขตหน่วยศิลปากรที่ 1 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2536), 97.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ “ประกาศกรมศิลปากร เรื่องกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 112, ตอนพิเศษ 22ง (23 มิถุนายน 2538): 22-23, เข้าถึงเมื่อ 14 สิงหาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2538/E/022/22.PDF>

⁷ ปัทมา วิจิตจรูญ, “การศึกษาแผนผังวัดสมัยอยุธยาในเขตพระนครศรีอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543), 468.

⁸ แต่เดิมมีชื่อเรียกว่าถนนหลวง หรือถนนป่าตอง.

⁹ สุรินทร์ ศรีสังข์งาม, เล่าขานประวัติศาสตร์ “บรมพุทธาราม ย้อนรำลึกวันวาระยานป่าตอง” (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2558), 15.

¹⁰ วินัย พงศ์ศรีเพียร, อโยธยาศรีรามเทพนครบรรพตทวารวดี มรดกความทรงจำแห่งสยามประเทศ 2 (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยอิสระประวัติศาสตร์ไทย, 2559), 120.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 126.

¹² สุรินทร์ ศรีสังข์งาม, เล่าขานประวัติศาสตร์ “บรมพุทธาราม ย้อนรำลึกวันวาระยานป่าตอง”, 16.

¹³ กรมศิลปากร, ทะเบียนโบราณสถานในเขตหน่วยศิลปากรที่ 1, 81.

¹⁴ ธวัชชัย องค์กรวิเวทย์ และวิไลรัตน์ ยังรอด, อยุธยา (กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, 2550), 42.

¹⁵ วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย พัฒนาการ แนวความคิด และการคลี่คลายรูปแบบ (ขอนแก่น: เพ็ญพรัตน์, 2561), 248.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 228.

¹⁷ เสนอ นิลเดช, พระที่นั่งวิหารสมเด็จ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550), 15.

¹⁸ วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย พัฒนาการ แนวความคิด และการคลี่คลายรูปแบบ, 222.

¹⁹ วินัย พงศ์ศรีเพียร, อโยธยาศรีรามเทพนครบรรพตทวารวดี มรดกความทรงจำแห่งสยามประเทศ 2, 302.

²⁰ สุรินทร์ ศรีสังข์งาม, เล่าขานประวัติศาสตร์ “บรมพุทธาราม ย้อนรำลึกวันวาระยานป่าตอง”, 3.

²¹ อีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้การสร้างวัดบรมพุทธารามไม่เน้นที่ขนาดของวัดที่ใหญ่เหมือนวัดอื่น ๆ ที่สร้างก่อนหน้า อาจมาจากสาเหตุทางการเมืองที่ยังไม่ปกติในช่วงต้นรัชกาล แม้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวสมเด็จพระเพทราชาจะมีอำนาจทางการเมืองในพระนครศรีอยุธยาแล้วก็ตาม แต่ปัญหาจากกลุ่มการเมืองต่าง ๆ และภัยจากสงครามกับชาวฝรั่งเศสก็ยังไม่ยุติลง จึงต้องปราบปรามกลุ่มต่าง ๆ ทางการเมืองให้สำเร็จลุล่วงก่อน ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งภารกิจหลักที่สำคัญของพระองค์.

Bibliography

- Fine Arts Department. **thabīān bōrānnasathān nai khēt nuāi sinpākthī nung** [Register historic site registration in 1st Office of Fine Arts]. Bangkok: Fine Arts Department. 1993.
- Pattama Wichitcharoon. “kānsuksā phāēnphang wat samai ‘Ayutthaya nai khēt Phra Nakhōn Sī ‘Ayutthaya [The study of the lay out plan of the Buddhist temples in the Ayutthaya Period at Ayutthaya Province].” Master Thesis, History of Architecture, Silpakorn University, 2000.
- “prakāsok rom sinpāk rūāng kamnot khēt thīdin bōrānnasathān [Announcement of the Fine Arts Department: Set the boundary of the ancient monument].” **Royal Thai Government Gazette** 112 special issue 22ngo (June 23, 1995): 22-23. Accessed August 14, 2019. Available from <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2538/E/022/22.PDF>
- Saner Niladech. **phra thīnang wihān somdet** [Phra Thinang Viharn Somdet]. Bangkok: Amarin Printing and Publishing. 2007.
- Surin Sresungngam. **laokhān prawattisāt bōrom phuttharām yōramrur kawan wān yān pātōng** [Documents for organizing the historical narrative project “Borom Phuttharam relive the past in Patong area]. Phra Nakhon Si Ayutthaya: Ayutthaya Studies Institute Phra Nakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, 2014.
- Thawatchai Ongwuthivage and Wilairat Yongrot. **‘Ayutthaya [Ayutthaya]**. Bangkok: Museum Press, 2007.
- Winai Phongsiphian. **‘ayōthaya sīrāmthēpna khropwōn thawān Wadī mōradok khwām song chām hāeng Sayām prathēt sōng** [Ayothaya Sriram Thep Nakhon Bovorn Dvaravati]. Bangkok: Independent Research Project in Thai History, 2016.
- Wiroj Sheewasukthaworn. **prawattisāt sathāpattayakam Thai phatthanākān nāo khwām khit læ kān khlikhlai rūpbāp** [History of Thai architecture: evolution, concept and transfer]. Khon Kaen: Phen Printing, 2018.
- phrarāṭchaphongsāwadaṇ krung sīyutthaya phākthī nung tæ phāēdin somdetphrarāmāthibōdīthī nung thung phāēdin somdetphrasanphet thī sī** [Krung Sri Ayutthaya chronicle chapter 1: King Ramathibodi I to King Sanphet IV]. Bangkok: Aksorn Nitti Printing, 1922.